

Moderne tider på herregården – en historie om en adelsfamilie og dens herregård i 1920'erne

Af museumsinspektør Marie Aaberg Andersen, Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum

I tiden efter 1900 udvikledes det moderne Danmark, der for alvor var brudt igennem i sidste halvdel af 1800-tallet med begyndende demokrati, industrialisering og nye opfindelser som elektricitet, telefon og damplokomotiv. Herregårdene var en del af udviklingen, og de forandringer, som det moderne samfund førte med sig, kunne mærkes helt ind i de gamle hovedbygninger. Ny teknologi, der lettede det huslige arbejde, og højere arbejds lønninger betød færre ansatte og dermed også en forenkling af det herskabelige liv. I stuer og sale mødte den gamle og den nye verden hinanden, da nye opfindelser som telefon og gramfon fik deres plads midt imellem familiens gamle møbler og slægtsportrætter. Endelig blæste de politiske vinde i århundredets første årtier i retning af

et mere fyldestgørende demokrati og en omfordeling af samfundets goder. En udvikling, der blandt andet medførte vedtagelsen af Lensafsløsningsloven i 1919, som fik stor betydning for en lang række herregårde over hele landet, heriblandt herregården *Gammel Estrup*. Med udgangspunkt i historien om *Gammel Estrup* og de sidste generationer af ejerslægten Scheels tid på herregården ser vi i denne artikel nærmere på den udvikling og de forandringer, som herregårdene undergik og var en del af i denne periode.

En verden i forandring

Særligt en bestemt generation repræsenterer historien om moderne tider på godt og ondt på *Gammel Estrup*. I året 1918 overtog lensgreve Christen Scheel (1853-1926) *Gammel Estrup* efter sin mors, lensgrevinde Christiane Scheels, død 1. marts samme år. Sammen med sin hustru, grevinde Emma (1872-1942), og de yngste af sine i alt 11 børn flyttede greven ind på slægtens gamle herregård. Christen Scheel var på dette tidspunkt 65 år gammel, og han havde således ventet mange år på at udfylde den opgave som herregårdens og slægtens overhoved, som han var født til.¹

"Herreværelset" på Gammel Estrup. Rummet var tidligere grevens domæne, men blev i greveparret Christen og Emma Scheels ejertid familiens foretrukne dagligstue, hvor man samledes efter frokost og middag og drak kaffe og likør. "Herreværelset" blev i 2018 indrettet på museet efter inventarer fra 1920'erne og dette fotografi fra 1926, der blandt andet viser grevinde Emma i sofaen. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Greven, grevinden og deres to yngste døtre, Alice og Lilian, i Riddersalen på Gammel Estrup. Familien sidder foran to af de otte vævede vægtapeter, der hver viser en af slægtens otte hovedgårde ved slutningen af 1600-tallet. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Trods grevens høje alder betød den nye families komme nye og moderne tider på herregården, og livet i sale og stuer forandredes til det mere livlige. I de sid-

ste år af sit 87 år lange liv levede grev Christens mor, "den gamle grevinde", et stille liv på herregården i selskab med sine to ugifte døtre, Sophie og Eleonore.²

Den nye generation må derfor have følt sig som et frisk pust gennem den gamle herregård. Grevens hustru, Emma, som han havde giftet sig med efter sin første kones død, var nemlig næsten 20 år yngre end ham og, ifølge en overlevering fra en af de ansatte på *Gammel Estrup*, særdeles selskabeligt anlagt.³ Det samme var de unge døtre, der var omkring de 20 år, da de flyttede ind på *Gammel Estrup*. De kom fra det livlige København og har vel nok fundet herregårdslivet i det jyske lidt stille. I hvert fald kom der nu liv i det gamle hus, for døtrene havde ofte besøg af deres unge venner fra København. Vennerne kom jo langvejsfra, så de blev som regel på herregården i en uges tid ad gangen. På *Gammel Estrup* underholdt det unge herskab sig med udflugter, selskaber på herregården og nymodens musik fra den spritnye og moderne gramofon. Men ikke alt var fryd og gammen, da Christen Scheel tog over. Såvel herskab som ansatte mærkede, at det blev vanskeligere at få råd til at opretholde det traditionelle herskabelige herregårdsliv.⁴ Livremmen måtte spændes ind.

Det var ikke kun livet på *Gammel Estrup*, der havde ændret sig. Også verden omkring herregården havde forandret sig drastisk siden grev Christens forældre, Christiane og Jørgen Scheel, overtog *Gammel Estrup* mere end et halvt århundrede tidligere. I deres tid oplevede *Gammel Estrup* i lighed med andre herregårde fremgang. Det var en periode i sidste del af 1800-tallet, der af eftertidens historikere er blevet kaldt "herregårdenes indian summer" på grund af den sidste opblomstring både økonomisk og statusmæssigt, som man oplevede på mange herregårde, før blandt andet nye jord- og arvelove stækkede en række af de store godser.⁵ På en del herregårde kom

denne opblomstring blandt andet til udtryk ved omlægninger af driften, ny- og ombygninger i drifts- og hovedbygninger og ikke mindst et strålende herregårdsliv med et stort hushold, som så ofte har givet inspiration til film og tv-serier med skildringer af storstilede selskabsjagter, middage og i det hele taget udstrakt selskabelighed.⁶ *Gammel Estrup* har ganske sikkert også været med på denne bølge, og navnlig inden for godsdriften mærkede man forandringer på herregården. Christens far, lensgreve Jørgen Scheel (1827-89), var en energisk og driftig mand, og hjulpet af de gode tider og midler fra fæstegodssalget satte han i sidste halvdel af 1800-tallet bygningsmassen i stand, omlagde landbrugsdriften og udviklede skovdriften.⁷ Da Jørgen Scheel døde i 1889, efterlod han således et veldrevet gods til sin enke, der ganske vist overlod driften af herregården til andre, men blev boende på *Gammel Estrup* indtil sin død i 1918.

Herregården i det moderne samfund

Da Christen flyttede ind på *Gammel Estrup* i 1918, gjorde han det på en baggrund af næsten 600 år, hvor hans slægt havde ejet herregården, og hvor den igennem århundreder havde hørt til samfundets mest indflydelsesrige, privilegerede og velbærgede. Men mangt og meget havde forandret sig i årenes løb, og tiden omkring 1900-tallets begyndelse var på mange måder en brydningstid i det danske samfund – ikke mindst for herregårdene.

Allerede Grundloven i 1849 havde formelt trukket tæppet væk under det århundredgamle stands- og godssamfund, og alle privilegier, der knyttede sig til adel, titel og rang, blev ophævet. Ved det nye århundredes begyndelse var man politisk midt i udviklingen

af et egentligt demokrati med folketingsparlamentarisme og almindelig stemmeret, mens man økonomisk stod over for en massiv udvikling af såvel infrastruktur som produktion, der i løbet af århundredet medførte en vandring af arbejdskraften fra land til by. Det var en tid med store teknologiske fremskridt – maskindrevne skibe overhalede sejlskibe som vigtigste transportmiddel, jernbanenettet blev udbygget, man installerede elektricitet, bilen gjorde sit indtog, om end kun hos de mest velstående, ligesom telefonen gjorde kommunikationen nemmere og hurtigere.

Udviklingen satte også sit præg på herregårdene, og flere af dem var i århundredets første årtier stadig frontløbere i forhold til for eksempel omlægning af landbrugsdrift og igangsættelse af industri. Mange af tidens nye teknologiske landvindinger fandt hurtigt vej til herregårdene, og den lokale godsejer var ofte den første i området, der fik telefon, indlagt el og vand, og som fik bil.⁸ Det var dog i byerne, den økonomiske udvikling gik stærkt med fabrikker, der havde et stort behov for arbejdskraft. Denne udvikling mærkedes også inde i herregårdenes hovedbygninger, hvor man måtte justere sin livsform i overensstemmelse med udviklingen i resten af samfundet. Det kom blandt andet til at betyde en forsimpning af det overdådige herskabsliv, der havde kendetegnet mange herregårde i slutningen af 1800-tallet.

Herskabslivet forenkles

Et af de steder, hvor man virkelig mærkede de nye tider, var i forhold til de ansatte på herregårdene. Livet i de store huse havde gennem århundreder været kendetegnet af et stort antal tjenende ånder til at tage sig af husholdningen og herskabets personlige op-

vartning. De mange ansatte var selve forudsætningen for, at man kunne opretholde det herskabelige liv, og de var derfor også en central markør af godsejerens status og stand. Herskabet og deres ansatte levede under samme tag i en gensidig afhængighed i en verden, der var skarpt opdelt i et stramt hierarki, hvor enhver havde sin plads. Øverst i dette hierarki var naturligvis herskabet, der stod over alle andre. Men under dem var der også et udtalt hierarki i huset blandt de ansatte, hvor de øverst placerede var dem, der var nærmest herskabet. Mange steder havde man en hushovmester, der havde det øverste ansvar for husholdningen, således at herskabet ikke skulle beskæftige sig med det. Under hushovmesteren var tjeneren og kammerjomfruen, der tog sig af henholdsvis herrens og fruens personlige opvartning. I stuer, soveværelser og gæsteværelser stod linnedjomfruen i spidsen for stuepigerne, mens husjomfruen havde ansvaret for køkkenpersonalet. Huset var skarpt opdelt i disse zoner, og ingen gik på tværs af denne opdeling i ansvarsområder.⁹

Fra slutningen af 1800-tallet og frem faldt antallet af ansatte dog på herregårdene, ligesom flere tjenestefunktioner mange steder ophørte. For eksempel forsvandt den mandlige tjener i vidt omfang i perioden, og man valgte i stedet for at have en af stuepigerne til at servere til hverdag, mens kusken hjalp med serveringen til selskaber. Ud over at spare en løn løste det også problemet med, hvad man skulle gøre ved tjeneren, når han enten ønskede at gifte sig eller ikke længere var præsentabel til at servere. I herregårdsmiljøet var der tradition for, at man tog sig af de ansatte, der på grund af alderdom, sygdom eller af andre årsager ikke længere kunne varetage deres ar-

Henry V. Rolund var ansat som tjener på Gammel Estrup under "den gamle grevinde". I 1916 optræder han i folketællingerne som tjener på herregården, men i folketællingen fra 1921 er der ikke længere nogen tjener på Gammel Estrup. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

bejde, for eksempel ved at give dem andre funktioner på herregården. Det gjaldt også for tjeneren, som tidligere kunne blive for eksempel skovfoged. Men efterhånden som skovdriften blev professionaliseret, ønskede de færreste skovridere at få en gammel tjener på halsen, når han kunne få en faguddannet skovfoged.¹⁰ Så var det nemmere med stuepigerne, der som regel kun tjente på herregårdene i en periode af deres liv, indtil de blev gift. Derved undgik man problemet med, hvad man skulle gøre af stuepigen, når hun ikke længere var egnet til at servere. Indskrænkningen i personalet har måske nok gjort livsformen mere enkel i de store huse, men det må også have taget lidt af det swung, der tidligere var over herregårdslivet, når gæster ikke længere blev modtaget af en tjener i fuldt ornat og eventuelt af en stor og specialiseret stab.

Denne udvikling møder vi også på *Gammel Estrup* efter "den gamle grevindes" død i 1918. I hendes tid blev der holdt på formerne, og hun havde naturligvis en tjener ansat. Men i sønnen grev Christens ejertid forsvandt tjeneren, og i stedet blev en stuepige fremmet til "tjenerstuepige", som nu forestod serveringen hjulpet af kusken, når der var selskab. Også i køkkenet kunne man mærke reduktionen af ansatte. Mange steder havde man tidligere haft en husjomfru til at stå for herskabets mad, mens en kokkepige lavede mad til de ansatte. Dertil kom et antal køkkenpiger og eventuelt husholdningselever. Nu blev kokkepige- og husjomfrustillingen ofte slået sammen, og på *Gammel Estrup* havde man i grev Christens tid udelukkende en husjomfru og en kokkepige.¹¹ Endelig forsvandt også skytten fra *Gammel Estrup*.¹² Jagt havde gennem århundreder været en central del af herregårdslivet. Det gjaldt i forhold til at skaffe mad

på bordet, men navnlig i sidste halvdel af 1800-tallet fungerede de store selskabsjagter også som en klar statusmarkør, der adskilte godsejerstanden fra resten af samfundet.¹³ Skytten, hvis opgave var at skaffe vildt til herskabets bord, pleje godsets vildtbestand og ledsage herskabet på jagt, var derfor en af godssets meget betydningsfulde ansatte. Men i begyndelse af 1920'erne var der imidlertid ikke længere råd til at have en skytte ansat på *Gammel Estrup*, og den funktion forsvandt ligesom tjenerfunktionen fra herregården.

Årsagerne til indskrænkningen i antallet af ansatte skal i vid udstrækning findes i den generelle samfundsudvikling. I løbet af sidste halvdel af 1800-tallet buldrede industrialiseringen derudaf, og den havde skabt et stort behov for arbejdskraft på byernes fabrikker, hvor lønnen også var bedre.¹⁴ Det virkede tillokkende for især mange unge på landet, der måske ikke havde udsigt til at arve eller købe egen gård. Dertil kom, at man oplevede en stigning i arbejdslønnen under og efter Første Verdenskrig, hvilket gjorde det dyrere at have ansatte.¹⁵ Endelig gjorde teknologiske landvindinger inden for husholdning, som for eksempel kødhakkemaskinen og støvsugeren, der kom frem i begyndelsen af 1900-tallet, det muligt at undvære en

Grev Christens svigersøn, den velhavende grosserer og senere godsejer Valdemar Uttental (1872-1951), havde i modsætning til sin svigerfar bil. Museet kom for et par år siden i besiddelse af dette fantastiske fotografi, hvor han sidder stolt på forsædet i sin bil, mens svigermor sidder rank og synligt tilfreds på bagsædet klar til at blive kørt en tur. Andre familiemedlemmer står rundt om og kigger interesserede til. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

del af de ansatte. De store hushold fra tidligere tider blev efterhånden en luksus forbeholdt de helt store herregårde frem for en nødvendighed. De færre ansatte gjorde livet på herregårdene lidt mindre formelt og opblødte det ellers stramme hierarki, der herskede i de store huse.¹⁶

Fra *Gammel Estrup* findes en beretning fra stuepigen Anna Hoppe, der tjente både hos "den gamle grevinde" og hos det nye grevepar efter 1918. Som stuepige havde hun sin gang i hele huset lige fra køkkenet over stuerne og til soveværelserne. Beretningen stammer fra 1977 og er naturligvis præget af både de mange mellemliggende års bagklogskab og eventuelle fejlhuskninger samt Annas perspektiv på livet i huset. Men da Anna var både kvik og observant, fik hun fat i meget af det, der foregik i huset. Hun fortæller i sin beretning, at livsstilen blev meget mindre formel under det nye grevepar end under "den gamle grevinde". For eksempel fortæller hun, at grevinden og de to døtre, komtesserne, aldrig talte direkte til stuepigen eller andre af de lavere ansatte. Enhver kommunikation foregik gennem grevindens kammerjomfru eller linnedjomfruen, der var stuepigerens overordnede. Endelig fortæller stuepigen Anna i sin beretning, at "den gamle grevinde" udelukkende blev kaldt "hendes nåde", og når hun og de to ugifte døtre kørte forbi i deres hestevogn, stod folk stille, og mændene tog hatten af. Alt det forandrede sig med det nye grevepar, der talte direkte med stuepigerne og de andre "lavere" ansatte, og grevinde Emma kom endog ind i køkkenet og snakkede med personalet, når hun havde været ude at gå tur. Også greven talte indimellem med, og Anna beskriver ham som en meget venlig mand. Samtidig var tiltaleformen også

en anden. "Den gamle grevinde" blev som nævnt udelukkende kaldt "hendes nåde", mens grevinde Emma blev kaldt "grevinden", hvilket åbenbart blev opfattet som mere uformelt af personalet.¹⁷ En opblødning af gamle former var således på vej – i *Gammel Estrups* tilfælde måske også hjulpet på vej af en ny generation med en frue, der kom fra borgerskabet og ikke fra godsejermiljøet.

Moderne tider i de gamle gemakker

De moderne tider slog også igennem i selve indretningen af herregårdenes hovedbygninger. På *Gammel Estrup* var familien Scheel for eksempel den første telefonabonnt i Auning, hvorfor man fik nummeret 1. Det blev det ved med at være, og endnu i dag slutter museets telefonnummer på 01. Af en boopgørelse fra 1920'erne fremgår det desuden, at familien fik grammofoon, hvilket man ikke havde i "den gamle grevindes" tid.¹⁸ Bil fik man til gengæld ikke på *Gammel Estrup* i perioden. Man fortsatte med at lade sig transportere i hestevogn med en statelig kusk med høj hat til at føre vognen, når man skulle til Randers. Skulle herskabet til København, kørte man i heste-

Grammofonen var en af de nye og moderne ting, som den sidste generation på Gammel Estrup anskaffede sig. Ifølge den vurdering af alt hovedbygningens inventar, der blev udarbejdet efter grevens død i 1926, var grammofoonen placeret i Herreværelset, som var familiens foretrukne opholdsstue. Dette og andre rum genåbnede i sommeren 2018 efter en gennemgribende restaurering og nyindretning. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

vogn til stationen i Auning, hvorfra man tog toget til Aarhus og herfra videre med færgen til København.¹⁹

Det nye og det gamle

Men selvom herregårdene således blev hjemsted for mange af de nye opfindelser og teknologiske landvindinger, så var herregårdene og de adelige slægter samtidig funderet i århundredgamle traditioner, hvor møbler, malerier, slægtsportrætter og så videre var nedarvet gennem generationer og fyldte godt op i stuer og sale. Dette møde mellem de gamle traditioner og den moderne verden kan aflæses i indretningen af herregårdshjemmet, hvor den moderne grammofon og telefonen stod midt imellem familiens antikke møbler, gobeliner fra 1700-tallet og slægtsportrætter.²⁰ Et andet eksempel er belysning. Kort efter ”den gamle grevindes” død installerede man el på *Gammel Estrup*, og det medførte naturligvis et nyt behov for lamper.²¹ Men i stedet for kun at købe nyt beholdt man i vid udstrækning de gamle fine petroleumslamper og kandelabere og installerede el i dem. Et eksempel er de to voluminøse kandelabre, som familien til alt held har fanget på fotografier fra stuen, både før og efter, der blev indlagt strøm. På et fotografi fra 1918 ses de to kandelabre med stearinlys, som de oprindeligt var lavet til. Nogle år senere har man taget endnu et billede af det samme rum, hvor kandelabrene stadig stod, men nu har man fået installeret strøm i dem, så de fungerede som elektriske lamper med små lampeskærme til alle pærerne.

Lensafløsningen

Alle disse ændringer i livsformen på *Gammel Estrup*, var tegn på, at samfundet udviklede sig, og at man

på herregården i det store hele tilpassede sig de moderne tider. Men perioden bød også på større og langt mere gennemgribende forandringer, som langt fra alle herregårde klarede. I 1919 vedtoges nemlig Lensafløsningsloven, der fik skæbnsvangre konsekvenser for familierne på nogle af landets store godser, de såkaldte majorater – herunder slægten Scheel på *Gammel Estrup*.

Fra den tidlige enevælde var en række af Danmarks største godser blevet samlet i grevskaber, baronier og stamhuse (kaldet majorater), der gik udelt i arv fra besidderen til den ældste søn eller nærmeste mandlige arving, hvis der ikke var sønner. Var der ikke flere arveberettigede i slægten, kunne godset i nogle tilfælde falde tilbage til kongen. Majoraterne var nemlig at betragte som len (lån), som slægten principielt kun havde lånt af kongen. Besidderne af majoraterne tilhørte landets absolutte elite og var at finde øverst i den enevældige konges rangforordninger. De var den enevældige konges loyale elite, som skyldte deres høje position til kongen. Ydermere fik greverne og baronerne en række privilegier på deres godser både af administrativ og økonomisk art. For eksempel var greven eller baronen selv amtmand (kongens repræsentant) på godset, ligesom grever og baroner fik store skattefordele.²² I Grundloven af 1849 søgte man at afskaffe dette gamle enevældige system ved dels at forbyde oprettelsen af nye majorater, dels med en løfteparagraf, der fastslog, at man senere ved lov skulle fastsætte, hvordan majoraterne skulle overgå til fri ejendom. Men der skulle gå 70 år, før Lensafløsningsloven blev vedtaget og dermed ophævede den sidste rest af de privilegier og særlige arveregler, der gjaldt for majoraterne, og som hidtil

havde forhindret, at godset blev delt ved generationsskifte.

Derudover indebar loven i grove træk, at lensbesidderen skulle betale 20-25 procent af godssets værdi til staten, og at en tredjedel af godsernes jord blev inddraget til statshusmandsbrug mod en mindre erstatning. Det fik selvsagt betydelige konsekvenser for de berørte godser, som mistede en anseelig del af deres værdier og driftsgrundlag og tillige blev udsat for deling i forbindelse med generationsskifter. En anden del af loven omhandlede de samlinger af kunstværker og -genstande, der knyttede sig til majoraterne. Argumentationen var i store træk, at genstande, som havde kunstnerisk eller historisk værdi, og som havde en almen interesse, dels skulle sikres mod udførsel fra landet, dels sikres for offentligheden som en fælles kulturarv. Derfor blev en række af godsernes kunstværker og historiske genstande overdraget eller solgt til landets største museer, Det Nationalhistoriske Museum Frederiksborg, Nationalmuseet, Statens Museum for Kunst, Kunstindustrimuseet (i dag Designmuseum Danmark), Rosenborg, Thorvaldsens Museum og Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, enten i forbindelse med selve afløsningen af godset eller ved senere generationsskifter.²³

Svanesang

På *Gammel Estrup* gennemførtes Lensafløsningen i 1921, og det blev grev Christen Scheels lod at gennemføre den. Som andre majorater måtte man ved Lensafløsningen afgive en tredjedel af jorden, 20 procent af godssets værdi samt en række malerier og genstande, der endnu i dag befinder sig på flere af de ovenfor nævnte museer. Men det, der virkelig kom

til at besegle *Gammel Estrups* skæbne, var, at herregården ikke længere kunne gå udelt i arv til ældste søn. *Gammel Estrup* var i 1697 blevet oprettet som stamhus og var generation for generation gået i arv til den ældste søn. Derved havde man undgået delinger af godset ved generationsskifter. Det gjorde loven en ende på, og det blev fatalt, da Christen Scheel døde i 1926. Greven havde ikke mindre end 11 børn, og da man ikke favoriserede nogen af dem, kom de alle til at arve lige. Ingen af arvingerne var i stand til at købe de andre ud, og familien måtte derfor opgave at føre herregården videre og i stedet sælge den efter næsten 600 år i slægtens eje.

Efter grevens død tømte arvingerne hovedbygningen. De tog meget med sig, som således blev spredt ud på mange hjem rundtomkring i landet. Men størstedelen af det rige inventar, der var samlet gennem århundreder, blev solgt. En del af det blev afhændet ved auktioner på selve *Gammel Estrup*, men det kostbareste indbo blev kørt til København, hvor det blev solgt på en storstilet auktion på *Charlottenborg* af det anerkendte auktionsfirma Winkel og Magnusen.²⁴ Auktionskataloget indeholdt i alt 149 numre, der dækkede over portrætter og malerier fra 1600-, 1700- og 1800-tallet, kostbart ostindisk og europæisk porcelæn, sølvtøj, gobeliner fra 1700-tallet, lampetter i messing, teborde af mahogni med indlægninger i ædelt træ, barokskabe i nøddetræ, mængder af stole og chatoller, spejle, tapeter og meget mere. Det var en samling af kunstgenstande af højeste kvalitet købt og arvet gennem generationer i den adelige Scheel-slægt på *Gammel Estrup*, der nu kom under hammeren. Blandt de potentielle købere i salen var da også både adel og højborgerskab rigt repræsenteret, ligesom

"Ræv og Skovmus" er titlen på dette maleri fra 1870 af naturmaleren Carl Bøgh. Maleriet var det første nummer i Winkel og Magnussens Kunstauktioners katalog fra auktionen over Gammel Estrups kostbare indbo, der blev afholdt på Charlottenborg i november 1926. Maleriet gik for 400 kroner. I 93 år var maleriet væk fra Gammel Estrup, men i foråret 2019 lykkedes det med hjælp fra gode fonde at generhverve maleriet på en Bruun Rasmussen-auktion. Det hænger i dag på sin gamle plads i Grevens Rygebeværelse. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

også flere medlemmer af familien Scheel og repræsentanter fra landets største museer var at finde på stolerækkerne.

Flere herregårde led samme skæbne som *Gammel Estrup*, men salget af *Gammel Estrups* indbo blev ti-

dens mest omtalte og omfattende salg af herregårdsindbo.²⁵ Tilbage af det tidligere så storslåede herregårdshjem var kun de tomme rum med nøgne vægge. Alt var væk, lige fra møbler, tæpper, loftsbilleder og dørstykker til jernovne og væggenes gobeliner.²⁶ Så-

ledes blev en enestående samling af malerier, møbler og kunstgenstande, der var samlet gennem generationer, spredt for alle vinde.

Gennem de næsten 600 år, hvor den adelige familie havde ejet *Gammel Estrup*, havde man klaret at holde skindet på næsen gennem krige, kriser, overforbrug og megen anden bølgegang. De moderne tider både før og efter 1900 bød på store forandringer både for herregårdene generelt og for *Gammel Estrup*, men herregården var en del af denne udvikling, og den var på flere områder frontløber, som den altid havde været det. Konsekvenserne af de politiske og økonomiske samfundsforandringer, som Lensafløsningsloven var en del af, blev dog for udfordrende for *Gammel*

Estrup og endte med at sætte punktum for en 600 år lang og fornem æra.

Heldigvis lever historien videre på *Gammel Estrup*. Da hovedbygningen var tømt for inventar, blev godset solgt. Køberen drev godset videre, men hovedbygningen fik lov at stå tom. I 1928 solgte han imidlertid den og herregårdshaven videre til den afdøde greves svigersøn Valdemar Uttental (1872-1951). Han blev drivkraften bag det herregårdsmuseum, der i 1930 kunne slå dørene op for offentligheden. Således fortsætter fortællingen om dansk herregårdskultur i dag på *Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum* med udgangspunkt i den lange historie om *Gammel Estrup* og ejerslægten gennem århundreder.

Noter:

- 1 Nielsen, 1993, s. 56 f.
- 2 Interview med stuepigen Anna Hoppe.
- 3 Interview med stuepigen Anna Hoppe.
- 4 Interview med stuepigen Anna Hoppe.
- 5 Rasmussen, 2006.
- 6 Rasmussen, 2006.
- 7 Nielsen, 1993, s. 54 f. og Rasmussen, 1993, s. 128 f.
- 8 Højrup, 1982, bd. 7.
- 9 Andersen og Nielsen, 2017, s. 18 f. og Højrup, 1982, bd. 6.
- 10 Højrup, 1982, bd. 6, s. 127.
- 11 Interview med stuepigen Anna Hoppe samt folketællinger fra 1916 og 1921.
- 12 Andersen og Nielsen, 2017, s. 41 og folketællinger for 1916 og 1921.
- 13 Laursen, 2009, s. 10 og 387.
- 14 Niels Wiium Olesen: "Politik og strukturudvikling i Danmark 1918-1933", artikel på <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/politik-og-strukturudvikling-i-danmark-1918-1933/>.
- 15 Magnus Nørtoft: "Første verdens krig betød stigende priser og rationeringer på brød og kød", artikel på <https://www.dst.dk/da/Statistik/bagtal/2018/2018-11-09-foerste-verdenskrig-betoed-stigende-priser#>.
- 16 Højrup, 1982, bd. 6 og 7.
- 17 Interview med stuepigen Anna Hoppe.
- 18 Vurdering af stamhuset Estrups inventar 20. april 1920 og vurdering af boet på Gammel Estrup udført den 7.-8. februar 1926.
- 19 Interview med stuepigen Anna Hoppe.
- 20 Vurdering af boet på Gammel Estrup udført den 7.-8. februar 1926 og beretninger i Højrup, 1982, bd. 7, s. 187 f. og bd. 6, s. 146 f.
- 21 Interview med stuepigen Anna Hoppe.

- 22 Carsten Porskrog Rasmussen: "Grevskaber, baronier og stamhuse", artikel på <http://www.danskeherregaarde.dk/historisk/grevskaber-baronier-og-stamhuse>.
- 23 Erichsen og Tamm, 2014, s. 251.
- 24 Winkel og Magnussens auktionskatalog 1926.
- 25 Erichsen og Tamm, 2014, s. 250 f.
- 26 Nielsen, 1993, s. 57.

Litteratur:

- Andersen, Britta og Helene Kjærboel (red.): *Herregårde. Jordegods. Herlighed. Tanker fra Gammel Estrup*, 2005.
- Andersen, Marie Aaberg og Jytte Møller Nielsen: *Ottilies Køgebog*, 2017.
- Dansk Adelsårbog*, Dansk Adelsforening 1943.
- Erichsen, John og Ditlev Tamm: *Grever, baroner og husmænd*, 2014.
- Højrup, Ole: *Herregårdsliv. Beretninger fra århundredeskiftet*, bd. 1-8, Nationalmuseet 1982.
- Kjærboel, Helene: *Gaven fra Uttental*, 2005.
- Laursen, Jesper: *Herregårdsjagt i Danmark*, Moesgaard Museum og Jagt- og Skovbrugsmuseet 2009.
- Nielsen, Vibeke: "Gammel Estrups ejere", i: Randers Amts Historiske Samfund: *Gammel Estrup*, 1993.
- Nørtoft, Magnus: "Første verdens krig betød stigende priser og rationeringer på brød og kød", artikel på <https://www.dst.dk/da/Statistik/bagtal/2018/2018-11-09-foerste-verdenskrig-betoed-stigende-priser#>.
- Olesen, Niels Wiium: "Politik og strukturudvikling i Danmark 1918-1933", artikel på <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/politik-og-strukturudvikling-i-danmark-1918-1933/>.
- Rasmussen, Carsten Porskrog: "Fra Grenå til Viborg på egen Jord – Gammel Estrup som godscentrum", i: Randers Amts Historiske Samfund: *Gammel Estrup*, 1993.
- Rasmussen, Carsten Porskrog: "Grever, baroner og stamhuse", artikel på www.danskeherregaarde.dk.
- Rasmussen, Carsten Porskrog: "Mellem Grundlov og Lensafløsning", i: Britta Andersen, Dorte Christensen og Carsten Porskrog Rasmussen (red.): *Herregårdenes Indian Summer. Fra Grundloven 1849 til Lensafsløsningsloven 1919*, 2006.
- Skak-Nielsen, Luise: *Det påklædte hjem. Tekstiler og boligkultur i Danmark gennem 300 år*, 2017.

- Tamm, Ditlev: "Den, der gemmer til natten ... Lensafløsningen 1919-1930", i: Lars Bisgaard og Mogens Kragtig Jensen (red.): *Adel. Den danske adel efter 1849*, 2015.
- Tønnes, Rikke: "Sidste blomstring", i: John Erichsen og Mikkel Venborg Pedersen (red.): *Herregården. Menneske – Samfund – Landskab – Bygninger*, bd. 2, Kbh. 2005.

Kilder:

- Folketællinger, 1916 og 1921 Randers Amt, Sønderhald Herred, Fausing Sogn. <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/rif/rif-collection/7>.
- "Gl. Estrups Kostbarheder", i: *Grenaa Folkeblad*, 22. november 1926.
- Interview med stuepigen Anna Hoppe foretaget af Kirsten Munch, datter af den tidligere husjomfru på *Gammel Estrup* Ottilie Olesen. Interviewet befinder sig på Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.
- V. Winkel og Magnussens Kunstauktioner No. 48. Fortegnelse over Malerier, Gobeliner og Antikviteter fra Gammel Estrup, København 1926. Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.
- Vurdering af Stamhuset Estrup foretaget den 20. april 1920. Vurderingen befinder sig på Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.
- Vurdering af boet på Gammel Estrup udført den 7.-8. februar 1926. Opgørelsen befinder sig på Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.